

سخن سردبیر

شناخت و آگاهی از پدیده‌های جهان هستی یکی از شیوه‌های کسب دانش است که از دیدگاه ماهیت‌شناسی، از راه تحقیق با دیدمان کیفی فراهم می‌شود. استفاده از دیدمان کیفی در تحقیق، بایدها و نبایدهای ویژه‌ای دارد که متضمن شناخت درست، آگاهی درست و ارزش درست معرفت به دست آمده هستند و با توجه به آن‌ها می‌توان دست‌آوردهای ارزشمند و قابل‌اتکایی را در دنیای علم و فناوری فراهم کرد.

تحقیق با دیدمان کیفی به شرط تشخیص و انجام درست روش تحقیق مورد نیاز، از جمله نظریه پایه‌ور (بنیانی)، از ارزش بالایی برخوردار است و یافته‌های آن می‌توانند پایه‌ی استواری برای مرحله تکمیلی تحقیق یعنی تحقیق با دیدمان کمی فراهم کنند. نارسایی در روش‌های شناخت‌شناسی، بود‌شناسی، روش‌شناسی و روش‌ها، یا استفاده نادرست و نابه‌جا از آن‌ها سبب دست‌آوردهایی نامعتبر و ناموجه هستند. یکی از این روش‌های شناخت، روش نظریه پایه‌ور است که هم نارسایی در روش و هم نادرستی در استفاده از آن سبب نگرش این سخن برای آگاهی محققانی شد که از این روش در تحقیق کیفی استفاده می‌کنند.

بررسی مقاله‌های تحقیقات کیفی پرشماری که در آن‌ها از روش نظریه پایه‌ور، به شکلی که تا کنون در منبع‌های مربوط به آن آمده و استخراج نارسایی‌های این مقاله‌ها، به ویژه که برخلاف بن‌مایگی این روش برای تولید، استخراج یا تکمیل نظریه علمی، هیچ نظریه علمی‌ای در این مقاله‌ها نیز ارائه نشده بود، سبب نگاشتن این سخن سردبیر در فصل نامه شد تا متون تخصصی نظریه پایه‌ور بررسی شوند و با روش تحلیلی، ده مورد راهکارهای تکمیلی برای رفع نارسایی‌ها و بهینه‌سازی این روش نظریه‌ای به مدرسان و محققان و دانشجویان معرفی شوند. این نارسایی‌ها که تا کنون به هیچ‌یک از آن‌ها، به هر سببی، در ادبیات این نظریه حتی اشاره هم نشده عبارتند از: معرفی دقیق خبرگان و صاحب‌نظران موضوعی، موقعیت استفاده از خبرگان و صاحب‌نظران، مناسبت روش و ابزار داده‌گیری، استفاده از توافق‌سنجی خبرگانی، نشان (کد) گذاری متناسب با گونه‌ی روش نظریه پایه‌ور، شیوه درست پردازش داده‌ها، دست‌یابی به آستانه سودمندی، تدوین مدل نظری، همگانشی (اجماع) کردن یافته‌های تحقیق، و ساخت نظریه.

مرور روش‌شناسانه‌ی مقاله‌های نگاشته شده با روش نظریه پایه‌ور نشان داد که نمادگذاری‌ها همگی به روش ویراست‌فراگشته‌ی این نظریه به ترتیب؛ باز، محوری و انتخابی بوده‌اند در حالی که همه‌ی نگارندگان مقاله‌های مزبور با استناد به گلیسر و استراوس که پدیدآورندگان ویراست سنتی هستند از این روش استفاده کرده‌اند. از این رو به نظر می‌رسد که آگاهی لازم از شرایط استفاده از این روش و شیوه‌های نمادگذاری مناسب هر یک از ویراست‌های آن به درستی وجود ندارد که در نتیجه هم از ویراست قدیمی برای تحقیق استفاده می‌شود و هم شیوه‌ی نمادگذاری به روز (مطابق ویراست ساختارمند) نیست. در نتیجه، گزاره‌ای که استخراج می‌شود اعتبار لازم را ندارد، گو این که این گونه مقاله‌ها در برخی مجله‌های علمی بدون توجه به این نارسایی‌ها منتشر هم شده می‌شوند.

در نتیجه‌ی بررسی‌ها، ده مورد راهکارهای تکمیلی برای رفع نارسایی‌ها و بهینه‌سازی استفاده از این روش در تحقیقات کیفی معرفی شدند که عبارتند از: معرفی دقیق خبرگان و صاحب‌نظران موضوعی، موقعیت استفاده از خبرگان و صاحب‌نظران، مناسبت روش و ابزار داده‌گیری، استفاده از توافق‌سنجی خبرگانی، نشان (کد) گذاری متناسب با گونه‌ی روش نظریه پایه‌ور، شیوه درست پردازش داده‌ها، برای دست‌یابی به خط‌داستان یا بیرنگ، دست‌یابی به آستانه سودمندی، تدوین مدل نظری، همگانشی (اجماع) کردن یافته‌های تحقیق، و بالاخره، ساخت گزاره.

گمان این که کاربران روش نظریه پایه و باید از پیش به این نکته‌ها در فلسفه و روش شناسی تحقیق و آمار کاربردی و نمونه گیری توجه داشته و آن‌ها را در استفاده از این روش رعایت کنند، گمان منصفانه ای نیست چون هر روش تحقیقی، به ویژه روش‌های تولید یا کشف نظریه، از جمله این روش که پایه‌ی تحقیقات پس از خود هستند، باید به شکل کامل معرفی شوند تا کاربران را از همه‌ی ویژگی‌های روش شناسی تحقیق آگاه کند. سخن پیشین سردبیر در دیگر شماره‌ی این فصل نامه نیز ناظر به نقش مجله‌های علمی در هدایت محققان و نگارندگان به همین نکته است که نقش این گونه رسانه‌های علمی صرفاً چاپ مقاله‌های مستخرج از تحقیقات نیست بلکه، آگاهی رسانی روش‌های؛ رفع نارسایی‌های روش شناسی تحقیق، پالایش و پیرایش نگاشته‌ها و نشر یافته‌های درست به دست آمده از روش‌های درست انجام تحقیق نیز هست. از این رو، مجله‌های علمی نه تنها دانش پژوهان و کاربران را از یافته‌های تحقیقات آگاه می‌سازند بلکه، ضمن این که مخاطبان خود، اعم از مدرسان، محققان، دانشجویان و کاربران یافته‌های تحقیقاتی، را در استفاده از روش‌های بهینه و مناسب علمی یاری می‌دهند، از نشر نارسایی‌ها و گج رفتاری‌های تحقیقاتی و رایج شدن آن‌ها نیز پرهیز کنند تا امانت درستی را به صاحبانش برسانند.

بر این پایه است که این سخن نیز در این شماره آمد تا توجه مخاطبان فرهیخته‌ی فصل نامه را به نگاشته‌ی تخصصی‌ای به نام "دیدگاه" که از فشرده‌ی داوری‌ها و رهنمودها در باره‌ی استفاده‌ی درست از روش نظریه پایه و در این شماره می‌آید جلب کند. توفیق شما محققان و دانش پژوهان فرهیخته در ادای تکلیف حساس و گرانسنگی که در افزایش علم و گسترش فنآوری بر عهده دارید را از خداوند متعال مسئلت دارم.

سردبیر